

Pantůček, Viktor

"Nové, opravdu realistické opery" : činnost operního kolektivu brněnské odbočky Svazu československých skladatelů 1949–1954

Musicologica Brunensia. 2013, vol. 48, iss. 1, pp. [87]-97

ISSN 1212-0391 (print); ISSN 2336-436X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/MB2013-1-11>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128918>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VIKTOR PANTŮČEK

„NOVÉ, OPRAVDU REALISTICKÉ OPERY.“ ČINNOST OPERNÍHO KOLEKTIVU BRNĚNSKÉ ODBOČKY SVAZU ČESKOSLOVENSKÝCH SKLADATELŮ 1949–1954

Na základě změny organizačního řádu zahájil k 1. lednu 1952 svoji činnost operní kolektiv brněnské pobočky Svazu československých skladatelů pod vedením Josefa Burjanka a organizačního tajemníka Ctirada Kohoutka. Posláním kolektivu bylo pomoci tvůrcům při přepracování či samotné tvorbě nových oper. Jen v prvním roce činnosti tak byla věnována pozornost operám *Verchovina* od Zdeňka Blažka, *Kolébka* od Osvalda Chlubny, *Jan Hus* a *Hejtman Šarovec* od Karla Horkého, *O ševci Matoušovi* od Gustava Křivinky a v užším výboru též bylo diskutováno nad přípravou opery Ludvíka Poděště. V rámci činnosti operního kolektivu též byla věnována pozornost ideologickým otázkám realistické opery, kdy kritice byla vystavena například Janáčkova úprava Ostrovského *Káti Kabanové* či byla aplikována Stanislavského metoda na libreto *Prodané nevěsty*. Činnost operního kolektivu byla ukončena v roce 1954, kdy byl kolektiv nahrazen operní komisí hudebně dramatické sekce brněnské odbočky Svazu československých skladatelů. Okolnostem vzniku a vlastního fungování operního kolektivu je věnován následující příspěvek.

Ještě v dubnu 1948 se předpokládalo, že Syndikát českých skladatelů se stane jedinou vrcholnou organizací hudebních tvůrců, která zaručí zájmy všech oblastních uměleckých skupin po všech stránkách. Slovo „syndikát“ však přespříliš evokovalo období první republiky, i proto došlo k přejmenování a transformování Syndikátu českých skladatelů na Svaz československých skladatelů, který byl obdobou Svazu sovětských skladatelů. K této transformaci se přistoupilo počátkem roku 1949 a dokončena byla ustavující schůzí Svazu ve dnech 14. a 15. května 1949 v Praze, kdy oba syndikáty, český i slovenský, jakož i řada dalších spolků definitivně zanikají a jsou nahrazeny monostrožní, monopolní organizací.

V roce 1949 mohla vzniknout odbočka SČS v kraji, kde bylo minimálně 20 členů Svazu, ale již od počátku se počítalo s menším množstvím poboček, které mohly zastupovat více krajů. V roce 1949 tak vznikla pouze jediná odbočka v Československu, a to právě v Brně.

24. září 1949 se ve dvorance Janáčkovy akademie múzických umění konala schůze moravských zástupců Svazu československých skladatelů se členy ústředního výboru Miroslavem Barvíkem a Antonínem Čejkou. Moravští zástupci byli seznámeni s požadavkem na vytvoření klubu skladatelů a hudebních vědců v Brně. Do vedení byli nejmenováni Ludvík Kundera, Jan Racek, Jaroslav Kvapil, Zdeněk Blažek, jako krajevní poradci prof. Schreiber pro Ostravsko, inspektor Franc pro Jihlavu, Robert Smetana pro Olomouc a Oldřich Palkovský pro Gottwaldov. Pro jednotlivé obory byli jmenováni: František Lýsek pro odvětví pedagogické, Jan Racek, Jaroslav Kvapil a Antonín Balatka pro činnost vydavatelskou (organizační výpomoc Jiří Vysloužil), Jiří Smetana pro obor vědecký, Zdeněk Blažek pro patronátní činnost, Jiří Vysloužil pro hudební lidopis, Ludvík Poděšť pro rozhlas. Tajemníkem brněnské odbočky SČS byl jmenován J. Vysloužil, tajemníkem Klubu Leopold Koželuha. Předsedou odbočky byl jmenován Ludvík Kundera. Jako hlavní úkoly bylo stanoveno sehnání klubovní místnosti a zahájení činnosti Klubu. Brněnská odbočka Svazu měla k dispozici 30 000 Kčs do konce roku 1949.¹ 29. září 1949 pak na schůzi brněnské odbočky bylo dojednáno, že pobočka bude sídlit v prostoru Čtenářského spolku v Besedním domě, dále byl schválen plán přípravy školení pod vedením Jiřího Svobody² a jmenována vydavatelská komise. Na schůzi byla rovněž jmenována komise pro prověrky členů ve složení Ludvík Kundera, Jiří Svoboda, Josef Burjanek a Antonín Balatka. Úkolem komise bylo, „*aby určila jasně, kdo patří do SČS a kdo ne*“.³ Prověrka členů a kandidátů měla být dokončena do 30. ledna 1950.⁴ V říjnu 1949 bylo odesláno všem absolventům a posluchačům 2. a 3. ročníku kompozičního oddělení JAMU a 5. ročníku žáků kompozice na konzervatoři oznámení o zahájení činnosti Klubu s pozvánkou na první klubovní večer dne 24. října v prostorách Čtenářského spolku v Besedním domě.⁵ Oznámení též obsahovalo výzvu k předkládání skladeb k provedení v Klubu. Na program byla přednáška Ludvíka Kundery o úkolech brněnské odbočky SČS a přehrávka skladeb Jaroslava Kvapila, Zdeňka Spilky a Jiřího Svobody. Zúčastnilo se 25 osob. Po seznámení s náplní klubovních večerů se Osvald Chlubna ohradil proti zavádění cenzury. Jiří Pauer oponoval dobrovolností skladatele, zdali nechá, či nenechá skladbu

¹ Zázpis o schůzce moravských představitelů Svazu československých skladatelů se zástupci ústředí SČS z Prahy, Dokumentace k české hudební kultuře 1945–1989 [online]. Dostupné z: www.musicologica.cz/dkchk. DkCHK0000009.

² Školení mělo být iniciováno ústředním výborem SČS a nikoliv samotnou odbočkou, 4. listopadu bylo tajemníkovi J. Vysloužilovi vše vysvětleno a měl zastavit další přípravy školení pod vedením J. Svobody, k tomu však nedošlo a 11. listopadu byl Vysloužil ústředím Svazu pokárán.

³ Zázpis schůze pobočky Svazu čl. skladatelů v Brně, DkCHK0000010.

⁴ Jednalo se však pouze o první vlnu čistek, nová komise pro lektorování skladeb a prověrku členů byla jmenována k 1. 1. 1951 ve složení Ludvík Poděšť, Jaroslav Kvapil a Antonín Balatka.

⁵ Oznámení všem absolventům a studentům 2. a 3. ročníků kompozičního oddělení o pořádání klubovních večerů, DkCHK0000185.

přehrát a hodnotit. Zde je třeba upozornit, že přehrávky v Klubu byly interní, neveřejné. Před samotným závěrem se Jindřich Polášek dotazoval po rozdílu mezi pokrokovou a reakční hudbou. Jeho dotaz však zůstal nezodpovězen, „*poněvadž byl motivován osobně*“.⁶ Další klubovní večery v roce 1949 proběhly 7. listopadu,⁷ 14. listopadu,⁸ 28. listopadu⁹ a 12. prosince.¹⁰ V brněnské odbočce probíhaly kluby zhruba dvakrát měsíčně až do září 1951,¹¹ kdy byl schválen nový organizační řád, dle zákona 320/51 sbírky o dobrovolných organizacích. Ten měl za následek, že náplň klubovních večerů již nebyla plně v pravomoci odbočky či klubu, ale podléhala hlavním celosvazovým tématům, které byly předkládány v plánech činnosti, rozpracovaných jak pro ústředí, tak jednotlivé odbočky a sekce.¹² Klubovní večery pak byly v polovině padesátých let nahrazeny veřejnými přehrávkami, tzv. hudebními středami.

Zcela stěžejní událostí pro utvoření brněnské odbočky Svazu československých skladatelů byla I. valná schůze pobočky, která se konala 20. listopadu 1950 od 19.30 v aule Janáčkovy akademie múzických umění v Brně. Smíšený sbor řízený Zdeňkem Kaňákem provedl *Studentskou hymnu* od Muradelliho a *Se zpěvem a smíchem* od Josefa Stanislava. Poté následovalo přivítání jmenovaným předsedou Ludvíkem Kunderou a krátká recitace ze *Zpěvu míru* od Vítězslava Nezvala. V úvodním Kunderově referátu byla zdůrazněna mírová tematika skladeb, především v souvislosti s úspěchem kantáty *Buduj vlast posílíš mír* Václava Dobiáše, která byla navržena na světovou cenu míru, a s úspěchy masových písní Jana Seidla. Bylo konstatováno, že v SSSR bedlivě sledují naši hudbu, což má

6 Většina diskusí, projevů, ale též odborných referátů, kritik a statí byla velmi zatížena šablonovitostí, prázdnotou frází a všudypřítomným klišé. Srov. MACEK, Petr. *Směleji a rozhodněji za českou hudbu! „Společenské vědomí“ české hudební kultury 1945–1969 v zrcadle dobové hudební publicistiky*. Praha: KLP, 2006.

7 Společné úkoly spisovatelů a skladatelů v soudobé tvorbě.

8 Provedení melodramu Zbyňka Mrkose *Věčný voják*. Poté následovala diskuse na téma „úkoly a problémy soudobé hudební kritiky“, kterou vedl Antonín Balatka.

9 Problematika Masové písně. Diskusi vedl Josef Burjanek.

10 Zazněly dvě skladby Zdeňka Blažka – *Prosté sloky* a *Sonatina Giocosa*. Ludvík Kundera a členové kvarteta JAMU referovali o pobytu v Polsku.

11 S průměrnou účastí 20–25 osob.

12 Podrobný plán činnosti vypracovaný ústředním sekretariátem v Praze. Přední stránka obsahuje časový plán, poté následuje 20 stran podrobného rozpisu úkolů, včetně jednotlivých poboček. Leden: Mírová kampaň k I. sjezdu čs. obránců míru (mírový manifest). Únor: Příprava II. celostátního plenárního zasedání SČS v Praze. Březen: Usnesení ÚV KSČ – přenášet do SČS. Duben: Mobilizace k 30. výročí KSČ; Pracovní závazky (Berlín, 1. máj); Přejít k socialistickým smlouvám o dílo; Pomoc Ostravsku; Tvůrčí kolektivy. Květen: Festival – škola socialistického realismu v hudbě; Mezinárodní hudební festival Pražské jaro 1951; Oslavy 30. výročí KSČ, příprava festivalu v Berlíně. Červen: Spolupráce s lidovou tvořivostí – Škola lidovosti v hudbě. Červenec: Spolupráce s ÚLT, ČSM apod. Srpen: Školení (kursy); Konference hudebních vědců a kritiků. Září: Bilance závazků k 30. výročí KSČ. Říjen: Dílčí plenárky v krajích; Konference o taneční hudbě; Konference o operní hudbě. Listopad: Příprava mezinárodní a celostátní plenárky. Prosinec: Bilance roku Antonína Dvořáka; Bilance roku Aloise Jiráska.

podnítit naši snahu a činnost v boji za světový mír. Poté následoval pozdrav soudruha Šmída v zastoupení školského referenta Stanislava Šulce za Krajský národní výbor v Brně a pozdrav soudruha Lišky za Ústřední národní výbor. Boleslav Vomáčka, zástupce pražského ústředí, prohlásil, že nyní je úkolem číslo jedna roztančit a rozezpívat národ. Vzorem je nám SSSR, jenž spěje milovými kroky kupředu veden J. V. Stalinem. Vzorem mírového budování je *Dněprostroj*, že je očekáván živý zájem o armádu, ochránkyni míru. Připomíná, že z Moravy vycházeli vždy pokrokoví vůdci národa – Komenský, Gottwald. Jiří Vysloužil zhodnotil ve svém referátu roční fungování brněnské odbočky¹³ a tajemník Koželuha promluvil o úkolech nejen pobočky, ale i členů Svazu, které vyrůstají přímo z potřeb našeho lidu a naší žité současnosti. Zvláště zdůraznil vysokou ideovost díla nezatíženého formalistickými prvky. Příkladem, ať je nám tvorba sovětská a Leninovo „*Učit se!*“. Poté kritizoval dosavadní fungování klubovních večerů, nedostatečné napojení na široké vrstvy národa a nedostatečnou angažovanost členů. Hlavním bodem programu však byla volba nového vedení brněnské odbočky, kdy měl být výbor rozšířen též o zástupce mladší a nejmladší skladatelské generace. Po přečtení byl návrh jednomyslně schválen. Předseda: Ludvík Kundera, členové: Zdeněk Blažek, Jaroslav Kvapil, Josef Kotík, Ludvík Poděšť, Jaromír Podešva, Jan Racek, náhradníci: Karel Bílek, Antonín Deváty, Gustav Křivinka, Josef Sumbal. Zástupci krajů: Vlastimil Musil (Ostravský), Miloš Vignati (Olomoucký), Oto Fric (Gottwaldovský), Jaroslav Francel (Jihlavský). Tajemníkem byl navržen a zvolen Lubomír Koželuha. V závěru jednání Kundera poděkoval za projevenou důvěru a oznámil odeslání memoranda Zdeňkovi Nejedlému, Václavu Kopeckému, ÚV KSČ a Václavu Dobiášovi.¹⁴ Dle platného organizačního řádu byla brněnská odbočka volbou výboru na valné schůzi definitivně konstituována. V sobotu 16. prosince 1950 v 15 hodin tak mohlo být v sále Husova sboru na Botanické ulici v Brně slavnostně zahájeno první pracovní plenární zasedání všech členů a kandidátů brněnské odbočky Svazu československých skladatelů s názvem *Naše hudba bojuje za mír*.¹⁵

Od svého počátku v roce 1949 až do září 1950 byl Svaz dělen to tzv. tvůrčích či pracovních komisí, nebo kolektivů, které byly poté nahrazeny sekcemi, a to skladatelskou, hudebních vědců a kritiků a od roku 1952 též nově sekcí koncertních umělců. Sekce byly občas i po transformaci nazývány komisemi, tudíž při dalším oborovém dělení se používalo termínu subkomise (např. subkomise velkých forem u skladatelské sekce, subkomise pedagogická a instruktivních skladeb u sekce hudebně vědné a subkomise dechových nástrojů u sekce koncertních umělců).¹⁶ Ještě neustavené, ale již existující, sekce skladatelů a hudebních věd-

¹³ Srov. VYSLOUŽIL, Jiří. Rok pobočky SČS v Brně. *Hudební rozhledy*, 1950, roč. 2, č. 10.

¹⁴ Zápis z 1. valné schůze pobočky, která se konala 20. listopadu 1950 v 19:30, DkCHK00000410.

¹⁵ Srov. PANTŮČEK, Viktor. Vznik brněnské odbočky Svazu československých skladatelů 1949–1951. *Opus musicum*, 2012, roč. 44, č. 2, s. 37–48.

¹⁶ Organizační řád Svazu československých skladatelů + poznámky, 1950.

ců pak rovněž zakládaly výše zmíněné Kluby, kde byly přehrávány nové skladby, řešeny ožehavé ideologické či hudebně teoretické problémy. Činnost klubů se začala lámat koncem roku 1952, jelikož došlo k zakládání nově formovaných tvůrčích komisí. Do té doby byly Kluby zcela interní záležitostí. Pro kraje byli sice ústředním výborem SČS voleni tajemníci, kteří zajišťovali komunikaci pobočky s ústředím, ale rozhodování o náplni bylo plně v kompetenci předsednictva samotného Klubu. Tvůrčí komise již spadaly pod centrálně plánovaná témata. Od roku 1951 byly pak zakládány tzv. partgrupy, čili pracovní frakce skladatelů, hudebníků (komunistů).

Na základě změny organizačního řádu zahájil k 1. lednu 1952¹⁷ svoji činnost operní kolektiv brněnské odbočky Svazu československých skladatelů pod vedením Josefa Burjanka a organizačního tajemníka Ctirada Kohoutka. Operní kolektiv byl speciální složkou skladatelské sekce, byl ustaven rozhodnutím výborové schůze odbočky již 5. listopadu 1951, ale první schůzka se uskutečnila až v lednu 1952. Zápis z prosincové výborové schůze se bohužel nedochoval a tak tuto informaci nalézáme až ve zprávě o činnosti operního kolektivu z února 1953.¹⁸ Tvůrčí kolektiv byl předzvěstí tvůrčích komisí, jak byly ustaveny v roce 1954. Tvůrčí kolektiv měl v čele osvědčeného skladatele, s ním spolupracoval v kolektivu vždy jeden mladý skladatel jako tajemník kolektivu. Právě operní kolektiv, společně s kolektivem estrádním byl ještě v roce 1959 hodnocen jako velmi výkonný, kdy jím prošly všechny vzniklé a dokončené opery v Brně. Posláním kolektivu bylo pomoci tvůrcům při přepracování či samotné tvorbě nových oper. „*Tyto tvůrčí kolektivy, složené ze skladatele, dirigenta, zpěváků, hudebníků atd., mohou podstatně lépe zajistit úspěšný výsledek tvůrčího úsilí skladatele, které vyžaduje často doby mnohaměsíční, ba i několik let [...]*“.¹⁹ Je vhodné upozornit, že na půdu operního kolektivu spadaly též další formy hudebního divadla, v kontextu sledovaného období především balet.

Od roku 1949 můžeme sledovat v dobovém tisku, interních i veřejných diskusích projevy nutnosti vytvoření nové, současné opery, opery, která by v duchu Smetanova odkazu stála v předních liniích zobrazení radostného budování socialismu, což se ovšem příliš nedařilo. V roce 1951 tak například Miroslav Barvík ve svém projevu *Naše hudba bojuje za mír*, může konstatovat, „[...] *že nejlepší kantáty Dobiáše, Seidla, Kapra, Stanislava, Očenáše, Jurkovského, Kardoše, Poděště a jiných – za mír bojujících a o míru zpívajících, kdy mír se jim často ztělesňuje v postavu velikého Stalina, jsou důkazem pro další pravdu: že totiž velká tematika a vysoká ideovost pomáhá umělecké tvorbě, že ideovost zvedá uměleckou hodnotu díla [...]*“, jakož i mohl vyzvat k podpoře vzniku no-

¹⁷ Organizační řád Svazu československých skladatelů, 1952.

¹⁸ Zpráva o činnosti operního kolektivu odbočky SČS v Brně za dobu od 1. září 1952 do 28. února 1953, DkCHK00000668.

¹⁹ BARVÍK, Miroslav. *Naše hudba bojuje za mír*. In BARVÍK, Miroslav – SYCHRA, Antonín – JIRÁNEK, Jaroslav: *V duchu Smetanova odkazu kupředu za novými smělymi cíli*. Praha: Národní hudební vydavatelství Orbis, 1951, s. 40.

vých oper: „Opera je přece nejlidovější a nejpříjemnější velkou hudební formou, která má možnost veliké a široké působnosti. Těch více než 30 oper, vytvořených a z menší části provedených u nás od roku 1945, jistě každého překvapí svou kvantitou. Není možno však říci, že by jejich kvality vcelku byly takové, aby zanechaly podstatné stopy v našem vědomí či vůbec ve vývoji české opery (s výjimkou Krutňavy E. Suchoně, pozn. autora).“²⁰ V roce 1954 mohl Jan Seidel v *Hudebních rozhledech* ve svém provolání *Vytvoření nové opery – přední úkol našich skladatelů* žehrat, že „Výsledky v operní oblasti nejsou ovšem takové, abychom mohli jednoznačně hovořit o definitivním upevnění realistického slohu v opeře, které se musí projevit také v trvalé lásce a uznání širokých lidových mas jednotlivým novým operám [...]“ a dále, že „[...] v opeře je nutno směleji bojovat za nový realistický sloh, za hluboce pravdivý a zároveň romanticky povznesený obraz současného života.“²¹ Ještě v roce 1959, již v poněkud pozměněných podmínkách, je tak možné číst v dopise operním souborům, jak byl formulován účastníky konference o současné opeře, že „znepokojeně konstatuje, že opera je jediným uměleckým útvarem, v němž dosud nebylo vytvořeno dílo s námětem ze socialistické současnosti našich dnů.“²² Využijeme-li předložené citáty k dalším úvahám, je zřejmé, že vytvoření skutečné socialisticko realistické opery se v průběhu padesátých let v českých zemích nepodařilo.²³ Hlavním důvodem však zřejmě nebyl nedostatek ideologický, ale především samotná komplikovanost a komplexnost operního provozu. Dále je záhodno sledovat proměny očekávání a jejich zhodnocení ve výsledných dílech. Zatímco v letech 1949–1950 bylo hlavním úkolem angažovat co největší množství skladatelů k zapojení do budování socialismu, a hlavní pozornost byla věnována především estrádní (populární) hudbě, masové písni a kantátě, v dalším dvouletém období pak i pod vlivem politických procesů docházelo k požadavku nahrazení kvantity kvalitou, časté bylo též upozorňování na vnitřního nepřitele, na nutnost rozlišovat mezi chybou a záměrem a například v textu Jaroslava Jiráňka *V duchu Smetanova odkazu kupředu za novými smělymi cíli* z 15. dubna 1951 můžeme několikrát narazit na přirovnávání situace v kultuře k oportunistu a živelnosti, jak ji charakterizovala osobnost Otty Šlinga.²⁴ Zhruba od roku 1954 je pak častěji kvalita chápána z pozice hudební a řemeslné

20 Ibid.

21 SEIDEL, Jan. Vytvoření nové opery – přední úkol našich skladatelů. *Hudební rozhledy*, 1954, roč. 7, s. 823.

22 Dopis operním souborům. *Hudební rozhledy*, 1959, roč. 12, s. 876.

23 Srov. např. BURJANEK, Josef: K ideologickým otázkám práce v brněnské odbočce SČS. *Hudební rozhledy*, 1954, roč. 7, s. 484–486; BURGHAUSER, Jarmil: Svěbytnost opery. *Hudební rozhledy*, 1954, roč. 7, s. 487–488; Rezoluce konference o současné opeře. *Hudební rozhledy*, 1959, roč. 12, s. 875–876; JIRKO, Ivan: Za novou operu, hodnou naší velké doby. *Hudební rozhledy*, 1959, roč. 12, s. 877; ECKSTEIN, Pavel: Překážky na cestě k soudobé opeře. *Hudební rozhledy*, 1960, roč. 13, s. 274–275 ad.

24 JIRÁNEK, Jaroslav: V duchu Smetanova odkazu kupředu za novými smělymi cíli. In BARVÍK, Miroslav – SYCHRA, Antonín – JIRÁNEK, Jaroslav: *V duchu Smetanova odkazu kupředu za novými smělymi cíli*, op. cit., s. 120.

a konstatování o nutnosti nedogmatického chápání socialistického realismu jsou poměrně častá. Zde je vhodné upozornit, že již od roku 1952 dochází na půdě ústředí Svazu a posléze též na schůzích orgánů brněnské pobočky ke kritice tzv. „thematické“ teorie.²⁵ „[...] *Je třeba si uvědomit, že tzv. politické thema nebo politický námět samy o sobě ještě socialistický realismu netvoří, nýbrž že naopak by mohl právě myšlenku socialistického realismu nebezpečným způsobem diskreditovat. [...] Jak rozumět tomu, že nepolitické téma může stvořit socialistické realismus a naopak? [...] Myslím, že je třeba tomu rozumět třeba tak, že hlavní je v tom právě, aby ten tvůrčí subjekt, umělec, sám byl přesvědčeným socialistou.*“²⁶ Zajímavou tendencí byla též kritika přílišného vztahu k folkloru.²⁷ Za Brno byl hlavním svazovým mluvčím v oblasti opery vedoucí operního kolektivu Josef Burjanek, připomeňme si tedy i jeho slova například z příspěvku *K ideologickým otázkám práce v brněnské odbočce SČS*, jak byla přednesena na III. celostátní přehlídce skladeb československých skladatelů v březnu 1954: „*Jestliže se pak někomu podaří s největší mírou talentu vytvořit dílo profesionálně dokonalé, v němž se bude odrážet to, co je nám všem masám společné a nejdražší, a bude-li to při tom vytvořeno s největší mírou osobitosti a svéráznosti, to bude to právě, velké, nové dílo, to bude socialistický realismus.*“²⁸ Neodpustím si připomínku, že téměř v každém příspěvku z Brna a ani dnes to nebývá výjimkou, je nějakým způsobem zehráno na Prahu: „*Mluvím za operní kolektiv – kdy nastane konečně ten kýžený den, že se někdo z nás, z brněnského operního kolektivu, sejde v práci s někým z pražské operní komise? Po tom už voláme dvě léta.*“²⁹

Vraťme se však do Brna. V letech 1951–1954 fungoval operní kolektiv s různými obměnami ve složení: Josef Burjanek, Antonín Balatka, Osvald Chlubna, Karel Horký, František Jílek, Emanuel Kuksa, Jaroslav Kvapil, Vilém Petrželka, Věra Střelcová, Ctírad Kohoutek, Zdeněk Blažek, Gracian Černušák, Václav Nosek, Jan Novák, František Suchý, Břetislav Bakala, Čestmír Gregor, Jaromír Nečas, Přemysl Novák, Bohumír Štědroň, Josef Veselka, Ota Zítek, Theodor Schäfer, Jaromír Podešva a Gustav Křivinka. Jenom výběrově uvádím, že během prvního pololetí roku 1952 se kolektiv sešel celkem na 14 schůzkách. Z toho 5 schůzí bylo plenárních (22. 1., 5. 2., 4. 3., 13. 5. a 10. 6.) a 9 schůzí užšího vedení (Burjanek, Střelcová, Balatka, Kohoutek).³⁰ Hlavní náplní schůzek operního kolektivu byla příprava, kritika a přepracování opery Zdeňka Blažka

²⁵ Srovnej např. s výše uvedenou citací Miroslava Barvíka.

²⁶ Stenografický záznam zasedání ÚV SČS v Praze dne 24. – 25. října 1952, DkCHK00001184.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ BURJANEK, op. cit., s. 485.

²⁹ Tamtéž, s. 484.

³⁰ Organizační výkaz o činnosti operního kolektivu SČS – odbočka Brno za dobu od 1. ledna do 30. června 1952, DkCHK00001173.

Verchovina,³¹ řešilo se též přepracování opery Osvalda Chlubny *Kolébka*,³² dvě opery Karla Horkého *Hejman Šarovec*³³ a *Jan Hus* a příprava Křivinkovy opery *O ševci Matoušovi*.³⁴ Užší vedení též jednalo se soudruhem Poděštěm. 5. února byly předneseny referáty J. Burjanka a B. Macáka.³⁵ Průměrná návštěvnost byla 25 osob. Do roku 1954 proběhlo více jak 50 schůzek a jednání. Po III. celostátní přehlídce skladeb československých skladatelů v březnu 1954 byla pod ústředím Svazu československých skladatelů ustavena nová operní komise ve složení Emil František Burian, František Pujman, Zdeněk Chalabala, Jaroslav Zich, Jaroslav Doubrava a Ludvík Poděšť za předsednictví Jana Seidla.³⁶ Jedním z úkolů komise bylo připravit konferenci o současné opeře, na které byl připraven manuál pro novou organizaci svazových komisí: „*Především je třeba rozdělit operní komisi podle oborů na subkomise pro operu, balet, film, scénickou hudbu. Ukazuje se rovněž dále nutnost ustavení jednotlivých oblastních komisí pro operní tvorbu, zvláště ustavení komise české (pro Prahu), které by pracovaly vedle dosavadní celostátní komise. Celostátní komise ve spolupráci s ministerstvem kultury by se zabývala zásadními ideovými otázkami nové tvorby a klíčovou otázkou provádění děl v plném znění, oblastní komise (Praha, Brno, Bratislava, Olomouc, Ostrava) by pečovaly o pomoc na tvořících se dilech starými osvědčenými i nově nalezenými způsoby.*“³⁷ Na základě tohoto dělení, tak již od roku 1955 figuruje v brněnské odbočce, víceméně ve stejném složení, Hudebně-dramatická komise, do jejíž díkce spadá opera a balet.

Závěrem mi dovoluť alespoň stručné upozornění na díla, která byla v průběhu padesátých let na půdě operního kolektivu či hudebně-dramatické komise řešena:³⁸

Blažek, Zdeněk: *Verchovina*, opera na libreto Jaroslava Zatloukala, op. 39, 1950–1951, koncertní ukázka na IV. oblastní přehlídce nové tvorby v Brně

31 Zápís ze schůze operního kolektivu 22. ledna 1952, na programu byla opera Zdeňka Blažka *Verchovina*, DkCHK00001175; Zápís ze schůze operního kolektivu 22. ledna 1952, na programu byla opera Zdeňka Blažka *Verchovina*, DkCHK00001178; Zápís ze schůze operního kolektivu 10. června 1952, na programu byla opera Zdeňka Blažka *Verchovina*, DkCHK00001179.

32 Zápís ze schůze operního kolektivu 4. března 1952, na programu byla přehrávka opery O. Chlubny *Kolébka*, DkCHK00001177.

33 NĚMEČEK, Jan. Karel Horký: Hejman Šarovec. *Hudební rozhledy*, 1954, roč. 7, s. 469–477.

34 Organizační výkaz o činnosti operního kolektivu SČS – odbočka Brno za dobu od 1. ledna do 30. června 1952, DkCHK00001173.

35 Zápís ze schůze operního kolektivu 5. února 1952, na programu byly referáty Josefa Burjanka a Bohumila Macáka, DkCHK00001176.

36 SEIDEL, op. cit., s. 824.

37 Ibid., s. 825.

38 Srov. HERMANNOVÁ, Eva – LÉBL, Vladimír. *Soupis české hudebně dramatické tvorby*. Praha: Divadelní ústav, 1959.

20. dubna 1953 a na III. přehlídce nové tvorby SČS v Domě umělců v Praze 14. února 1954. Provedena byla v Brně – premiéra 3. března 1956. (Hudebně dramatická komise se operou zabývala i po premiéře. Až do začátku šedesátých let byla patrná snaha po vytvoření „příkladové“ socialisticko-realistické opery, kterou se mohla stát právě Blažkova opera.)

Duchaň, Jan: *Cantenburské povídky*, komická opera na libreto Hany Proškové, 1957–58, Ukázky v SČS Brno 7. ledna 1959 (Na půdě hudebně-dramatické komise byla opera projednávána už od roku 1956).

Fischer, Jan F.: *Ženichové*, komorní komická opera na autorovo libreto podle stejnojmenné hry K. S. Macháčka, 1953–1955, premiéra v Brně 13. října 1957 (Skladba byla v Brně lektorována, podobně jako opery Ambrose či Pauera).

Horký, Karel: *Jan Hus*, opera o třech dějstvích na libreto Vladimíra Kantora, I. verze 1944–1948, byla premiérována v Brně 27. května 1950, II. verze z let 1956–1957, byla premiérována rovněž v Brně 5. prosince 1957 (Opera byla na půdě Svazu více méně pouze hodnocena, kdy byly navrženy různé úpravy, nikoliv připravována).

Horký, Karel: *Hejtman Šarovec*, opera dle libreta Františka Kozíka podle románu *Na dolinách svítá*, 1951–1953, ukázky zazněly na přehlídce nové tvorby v Brně 20. dubna 1953, premiéra proběhla v Brně 5. prosince 1953 (Zajímavé je zde upozornit na polemiku kolem operního libreta, kterou tato opera, především v souvislosti s neochotou spolupráce od Františka Kozíka, vyvolala.)³⁹

Chlubna, Osvald: *Freje pána z Heslova*, opera na autorovo libreto volně dle *Paní mincmistrové* od Stroupežnického, op. 50, 1939–1940, premiéra v Brně 28. ledna 1949.

Chlubna, Osvald: *Jiří z Kunštátu a z Poděbrad*, slavnostní opera na vlastní libreto dle Jiráskovy *Maryly*, op. 52, 1941–1942, upravována ve spolupráci s operním kolektivem v roce 1956 (V roce 1956 se Chlubna rozhodoval, zdali zadá operu k hodnocení do Brna, či přímo do operní komise v Praze.)

Chlubna, Osvald: *Kolébka*, opera na vlastní libreto dle A. Jiráska, op. 81, 1952, Ukázky byly provedeny na IV. oblastní přehlídce nové tvorby v Brně 20. dubna 1953 (přehrávka II. dějství u klavíru a přehrávka rozhlasových ukázek proběhla již na 2. schůzi operního kolektivu v únoru 1952).⁴⁰

Koželuha, Lubomír: *Zrazená země*, opera na libreto Jaroslava Zatloukala, operní kolektiv se jí zabýval od roku 1953 (Koželuha se dožadoval spolupráce už v roce 1952, ale bohužel nebyl dostatek času. Navíc zde vyvstávala řada problémů s libretem.)

Křivinka, Gustav: *Návrat / Emigrantka*, na libreto Karla Tachovského, operní kolektiv se jí zabýval od roku 1952 (V roce 1952 Křivinka uvažoval o námětu *O ševci Matoušovi*, ale práce zůstala pouze ve skicách. Pozůstalost Gustava Křivinky se bohužel nedochovala.)

³⁹ Stenografický záznam diskuse k operním skladbám dne 22. dubna 1953, DkCHK00000680.

⁴⁰ Zápis ze schůze operního kolektivu 4. března 1952, na programu byla přehrávka opery O. Chlubny *Kolébka*, DkCHK00001177.

Kvapil, Jaroslav: *Pohádka máje*, opera na libreto Františka Kožíka a B. Polácha dle románu V. Mrštika, I. verze 1940–1943, premiéra v Národním divadle 12. června 1950, nová verze měla premiéru v Brně 15. června 1955.

Poděšť, Ludvík: *Hrátky s čertem*, komická opera na libreto Jana Drdy dle Tylovy báchorky *Čert na zemi*, 1952 (Pouze konzultace).

Poděšť, Ludvík: *Němá barikáda*, opera na libreto Vlastimila Pantůčka, 1953 (Opera nebyla na půdě operního kolektivu dle zachovaných materiálů řešena, pouze se několikrát objevuje ve zmínkách. Za upozornění stojí, že byla řešena na půdě textařského kolektivu, jehož byl Vlastimil Pantůček do zrušení v roce 1954 vedoucím.)

Poděšť, Ludvík: *Svatá noc*, televizní opera na libreto autora dle apokryfů Karla Čapka, provedeno na JAMU 5. června 1959.

Balety: *Svatební košile* od Jana Nováka, *Legenda o štěstí* od Theodora Schaefera, *Hrátky na drátkách* od Osvalda Chlubny.⁴¹

Viktor Pantůček se narodil v Brně 14. listopadu 1977. Roku 2006 se stal vědeckým pracovníkem a roku 2007 asistentem Ústavu hudební vědy FF MU. Od roku 2012 je dramaturgem Expozice nové hudby. Věnuje se soudobé hudbě a kulturnímu managementu.

ABSTRACT:

Based on changes in the organizational regulations commenced on 1 January 1952 his opera collective action Brno branch of the Union of Czechoslovak Composers, led by Josef Burjanek and Organizing Secretary Ctirad Kohoutek. The mission of the group was to help authors in the revision itself or the creation of new operas. Only in the first year of operation and was given to the opera *Verchovina* by Zdeněk Blažek, *Kolébka* of Oswald Chlubna, *Jan Hus* and *Hejtman Šarovec* from Karel Horký, *O ševci Matoušovi* from Gustav Křivinka and select committee also discussed the preparation of the Ludvík Poděšť opera.

Key words:

music, Czech music, Brno, 2nd half of the 20th century, opera, the Union of Czechoslovak Composers, socialist realism

Bibliography:

BARVÍK, Miroslav. Naše hudba bojuje za mír. In BARVÍK, Miroslav – SYCHRA, Antonín – JIRÁNEK, Jaroslav. *V duchu Smetanova odkazu kupředu za novými smělymi cíli*. Praha: Národní hudební vydavatelství Orbis, 1951.

BURGHAEUSER, Jarmil. Svěbytnost opery. *Hudební rozhledy*, 1954, roč. 7, s. 487–488.

⁴¹ Brno. Operní kolektiv, *Hudební rozhledy*, VII., 1954, s. 488; srov. např. Zápis schůze operního kolektivu brněnské odbočky Svazu československých skladatelů dne 22. října 1953, DkCHK00000666; Zápis schůze operního kolektivu brněnské odbočky Svazu československých skladatelů dne 3. prosince 1953, DkCHK00000667; Zápis ze schůze operního kolektivu SČS dne 17. ledna 1955 – J. Novák *Svatební košile*, DkCHK00001183

- BURJANEK, Josef. K ideologickým otázkám práce v brněnské odbočce SČS. *Hudební rozhledy*, 1954, roč. 7, s. 484–486.
- Dopis operním souborům. *Hudební rozhledy*, 1959, roč. 12, s. 876.
- ECKSTEIN, Pavel. Překážky na cestě k soudobé opeře. *Hudební rozhledy*, 1960, roč. 13, s. 274–275.
- HERMANNOVÁ, Eva – LÉBL, Vladimír. *Soupis české hudebně dramatické tvorby*. Praha: Divadelní ústav, 1959.
- JIRÁNEK, Jaroslav. V duchu Smetanova odkazu kupředu za novými smělymi cíli. In BARVÍK, Miroslav – SYCHRA, Antonín – JIRÁNEK, Jaroslav. *V duchu Smetanova odkazu kupředu za novými smělymi cíli*. Praha: Národní hudební vydavatelství Orbis, 1951.
- JIRKO, Ivan. Za novou operu, hodnou naší velké doby. *Hudební rozhledy*, 1959, roč. 12, s. 877.
- MACEK, Petr. *Směleji a rozhodněji za českou hudbu! „Společenské vědomí“ české hudební kultury 1945–1969 v zrcadle dobové hudební publicistiky*. Praha: KLP, 2006.
- NĚMEČEK, Jan. Karel Horký: Hejtman Šarovec. *Hudební rozhledy*, 1954, roč. 7, s. 469–477.
- Rezoluce konference o současné opeře. *Hudební rozhledy*, 1959, roč. 12, s. 875–876.
- PANTŮČEK, Viktor. Vznik brněnské odbočky Svazu československých skladatelů 1949–1951. *Opus musicum*, 2012, roč. 44, č. 2, s. 37–48.
- SEIDEL, Jan. Vytvoření nové opery – přední úkol našich skladatelů. *Hudební rozhledy*, 1954, roč. 7, s. 823.
- VYSLOUŽIL, Jiří. Rok pobočky SČS v Brně. *Hudební rozhledy*, 1950, roč. 2, č. 10.

